

HUNGAROLGIAN OPETUS MAAILMALLA

István Szathmári

I

Aion käsitellä esitelmässäni kahta aihetta. Ensinnäkin sitä, missä eri maissa korkeakouluissa Unkarin ulkopuolella annetaan unkarin ja hungarologian opetusta ja millaista tämän alan tutkimusta on olemassa. Sitten siirryn käsittelemään min-käläisiä hungarologian keskuksia on toiminnassa ja miten niissä työskennellään sekä millaisia erilaisia toimintamahdollisuuksia tällaisella yhden maan hungarologit kokoavalla organisaatiolla saattaa olla. Haluaisin heti aluksi tähdentää, että puheenvuorossani termit "unkarin kielen tuntemus ja opetus", "yliopisto" ja "hungarologia" liittyvät kiinteästi yhteen. Myös tämänpäiväisessä kokouksessa se on tärkeä asia ja selittää myös aihettani.

Dénes Sinor, Indianan yliopiston opettaja Bloomingtonissa, luonnehti asiaa seuraavasti Unkarilaisen Filologian Kansainvälisen Seuran ensimmäisessä kongressissa 1981. Kongressin teemana oli juuri hungarologian opetus ulkomailla. "Hungarologian perustana on korkeakouluopetus ja sen keskeisin elementti on unkarin kielen perusteellinen tuntemus, ilman sitä työtä ei voi tehdä. Korostan tätä siksi, että useat historioitsijat eivät ajattele asiain olevan näin." (Hungarológiai oktatás régen és ma. Toim. Judit M. Róna. Tankönyvkiadó, Budapest 1983. 149, 154)

Edellä mainitun seuran vuonna 1985 julkaiseman selvityksen mukaan (Tájékoztató a magyar nyelv és irodalom oktatásának egyetemi és főiskolai műhelyeiről. Toim. Judit Nyerges. Budapest 1985) 26 maassa annetaan korkeakoulutasoista unkarin kielen ja kirjallisuuden opetusta. Tarkemmin sanottuna 68 Euroopan, 10 Pohjois-Amerikan (Yhdysvaltojen ja Kanadan) ja 4 Aasian kaupungissa, siis kolmen maanosan yhteensä 82 kaupungissa on unkarin opetusta. Näistä 19 maan 34 yliopistossa toimii 44 unkarilaista lehtoria tai vierailevaa opettajaa opettamassa hungarologiaa. Nämä luvut eivät ole ollenkaan huonoja, kun otamme huomioon, että unkarilaisten laitosten määrä on kasvanut huomattavasti kahtena viime vuosikymmenenä, ja että vuodesta 1980 lähtien maiden määrä on kasvanut kolmella ja kaupunkien kuudella. Vuonna 1978 perustettiin Torontoon ja vuonna 1979 Yhdysvaltoihin, Bloomingtoniin, unkarin oppituoli ja samalla hungarologia lähti käyntiin myös siellä.

Niin kutsutuista hungarologian keskuksista puhun myöhemmin, mutta hungarologian tilan elpymisen kuvaamiseksi kerron pari seikkaa. Firenzalainen kollega,

Danilo Gheno, joka on juuri parhaillaan Turun yliopistossa vierailevana luennoitsijana, sanoi seuraavasti esitelmässään "Unkarilaisen filologian opetus Italiassa" vuonna 1981: "Ennen sotaa ja 50-luvulla unkarin kielen ja kirjallisuuden opettajat Italiassa olivat sataprosenttisesti äidinkieleltään unkarilaisia. Nyt 16 professorin joukossa on kuusi sellaista, joiden äidinkieli on italia. Tämä todistaa tietysti mielessä itsenäisen hungarologian oppisuunnan asteittaisesta kehityksestä." (Hungarológiai oktatás régen és ma. 128.)

Edellä mainitussa kongressissa eräs luennoitsija lausui Wienin yliopiston unkarin opetuksesta seuraavaa: "Yleisen kielitieteen laitoksessa määrätään pakollisena yhden ei-indoeurooppalaisen kielen järjestelmällinen opiskelu ja opiskelijoille ehdotetaan konkreettisesti unkarin kieleen tutustumista." (ib. 76.)

Voimme todeta tässä senkin, että syyslukukaudesta 1985 lähtien unkarin kieli ja kirjallisuus on ollut Helsingin yliopistossa itsenäisenä oppiaineena, josta voi suorittaa sivuaineopinnot. Unkarinkielisille luennoille osallistuu 5 - 10 opiskelijaa, ja kevätlukukauden alussa 10 opiskelijaa suoritti tentin hyvällä menestyksellä yhdestä tai useammasta aineesta. Lisäksi yksi opiskelija on valinnut unkarin stilistiikkaa läheisesti koskettelevan tutkielman aiheen. Mielenkiintoista olisi selvittää, miten tämä lisääntyvä kiinnostus on selitettävissä. Käsittelen tässä vain muutamaa syytä siihen.

Ensimmäiseksi voisin mainita unkarin kielen ei-indoeurooppalaisen luonteen. Esimerkiksi Péter Hajdú on kiinnittänyt huomiota siihen, että "usealla taholla Prahan fonologisen koulukunnan myöhäisvaikutuksesta ja modernin yleisen kielitieteen typologian kiinnostuksen ohjaamana mielenkiinto on suuntautunut ei-indoeurooppalaisiin kieliin ja niiden joukossa uralilaisiin kieliin, erityisesti suomeen ja unkariin". (ib. 198.)

Hungarologiaa edistävät eritoten länsimaissa ja Yhdysvalloissa siellä elävät unkarilaissyntyiset opettajat ja tutkijat. Kuten tunnettua, 1800-luvulla ja varsinkin 1900-luvulla suhteellisen monet unkarilaiset, etupäässä älymystön edustajat, jättivät erilaisista syistä kotimaansa. Huomattava osa heistä jatkaa aiempaa työtään ja edistää mahdollisuuksiensa mukaan hungarologian korkeakouluopetusta kasvatamalla seuraajia itselleen. Esimerkiksi, olin viime vuonna tieteellisessä konferenssissa Bloomingtonissa Unkarilaisten Maailmanliiton edustajana. Konferenssin järjestivät Indianan yliopiston unkarilainen laitos ja yli 200 jäsentä käsittävä Amerikan unkarin opettajien liitto (American Hungarian Educators' Association). Nämä eri yliopistoissa opettavat ja lähes kaikkia tieteenaloja edustavat opettajat voivat tehdä ja suurin osa tekeekin paljon amerikanunkarilaisten keskuudessa Unkari-tuntemuksen vaalimiseksi ja Unkarin tieteen saavutusten tunnetuksi tekemiseksi sekä hungarologian edistämiseksi.

Oleskelin muutaman päivän konferenssin jälkeen Indianan pääkaupungissa, Indianapolisissa. Isäntäni, unkarilaissyntyinen taloustieteen professori, esitteli minulle Butlerin yliopiston, jossa on yli 30 000 opiskelijaa. Oli hyvä nähdä, millaisen arvostuksen hän oli saavuttanut yliopistossaan, ja kun hän vei minut erääseen seminaariinsa, oli mukavaa huomata, miten hyvin opiskelijat täällä maailman toisella puolella sijaitsevassa kaupungissa tunsivat Unkarin talouselämää, sen reformivaiheita ja nykyistä kehitystä. Lisääntyvän innostuksen selittää varmasti sekin, että Unkarin talousuudistuksista, elokuvista, musiikista ja yksittäisistä tieteenaloista ollaan kiinnostuneita ja erityisesti se, että maiden suhteet ovat vahvistuneet. Usein unkarin kieli kiehtoo myös eksoottisuudellaan ulkomaisia opiskelijoita.

Jätin viimeiseksi, vaikka olisin voinut ja aikaisemminkin mainita Unkarin kulttuurihallinnon pyrkimyksen ja ponnistelut kehittää tätä toimintaa - mm. uusiin oppituolien perustamisella, vierailevien opettajien lähettämällä ja vastaanottamisella ja Unkarinlehtorien keskuksen perustamisella - samoin kuin edelleen Akatemian, yliopiston laitosten sekä yksittäisten tutkijoiden kasvavat ulkomaansuhteet.

II

Kiiruhdan heti tunnustamaan, että ulkomailta tapahtuva hungarologian opetus ei ole niin ongelmaton kuin edellä mainitusta saattaisi päätellä. Emme ole onnistuneet saavuttamaan määrällisesti toisia pieniä maita, emme esimerkiksi Suomeakaan. Hungarologian opetuksen sisältöä, rajoja ja menetelmiä koskevia ongelmia on samoin kuin myös käytännön ongelmia, vain muutamia mainitakseni. Parin sanaa viimeksi mainitusta.

Aloitan kysymyksellä: mitä tarkoitetaan hungarologialla? Vaikka hungarologian opetus, koulutus ja tutkimus eivät ole sisällöltään ja rajoiltaan sama asia, ja siksi ne on erotettavakin toisistaan, molemmissa tapauksissa on lähdettävä liikkeelle hungarologian määritelmästä. Nykyajalle tyypillisenä ilmiönä myös hungarologia on laaja käsite. "Voimme pitää hungarologiaa useiden opintosuuntien yhtymänä" kirjoittaa Béla Köpeczi artikkelissaan Unkarin kulttuuri ulkomailta vuonna 1985. (Élet és Irodalom. 1985. 1. marraskuuta) "Hungarologian piiriin eivät kuulu ainoastaan kieli, kirjallisuus ja historia vaan myös taloustiede, sosiologia, etnografia jne." Tämä ajatus, tietysti opetuksen vaatimuksiin sovellettu, heijastui myös hungarologiaa ulkomailta opettavien kollegoiden puheenvuoroissa Unkarilaisen Filologian Kansainvälisen Seuran vuoden 1981 kongressissa, jonka teemana oli Hungarologian opetus ennen ja nyt.

Kahta päälinjaa voi tähdentää siellä esitetyissä mielipiteissä. Toisen mukaan

niin sanottu kielellis-kirjallinen malli ei enää riitä hungarologian opetuksessa. Toisen suuntauksen mukaan hungarologian opetus on ehdottomasti sopeutettava paikallisiin oloihin. Prahalainen professori Péter Rákos toteaa seuraavaa: "Unkarilaisen filologian, samoin kuin muunkin filologian opetus, on kivettynyt kielellis-kirjalliseen malliin Keski-Euroopan yliopistoissa ... tämä ei ole enää nykyään tarkoituksenmukaista." (Ib. 12.) Dénes Sinor, ilmeisestikin amerikkalaisittain, puhuu kirjallisuuden ja kirjallisuudenhistorian opetuksen hyödyttömyydestä. Hänen, samoin kuin monien muidenkin mielestä hungarologian opetuksen tulisi perustua historiaan ja olisi tärkeää, että opetus painottuisi taloushistoriaan sekä perustuslain historiaan. (Ib. 154-155.) Roomassa vierailevana professorina toimiva Péter Sárközy sanoi kesällä pidetyssä lehtorien kokouksessa, että hän opettaa pikemminkin hungarologian tuntemusta, jonka päämääränä on samoin hungarologien kouluttaminen.

Hungarologian opetus on siis, samoin kuin henkisen elämän useat muutkin ilmiöt, rajoiltaan ja sisällöltään käymistilassa. Voimme ainakin todeta sen verran, että yhtäältä kielellis-kirjallisen oppisuunnan piiristä on laajennuttava ja toisaalta paikalliset olot on aina tarpeellista ottaa huomioon. Opetuksen on lisäksi pysyttävä yliopistotasolla ja ehdottomana vaatimuksena on ankara tieteellisyys ja ajanmukaisuus.

Jos arvioimme Helsingin yliopistossa tapahtuvaa hungarologian opetusta, on sanottava, että unkarin kieli ja kirjallisuus -oppiaineen sisällä on jo laajennettu kielellis-kirjallista mallia esimerkiksi historialla, taidehistorialla, kansatieteellä sekä kääntämisen teoriolla ja harjoituksilla, mutta mielestäni vastaisuudessa olisi suositeltavaa edetä jonkinlaisen hungarologikoulutuksen suuntaan. Tai pitäisi ainakin antaa mahdollisuus siihen, että opiskelijat voisivat myöhemmin unkarin kielen, kielitieteen ja kirjallisuuden ohella opiskella myös Unkarin historiaa, kansatiedettä, musiikkia, sosiologiaa, taloustiedettä jne.

Ajanpuutteen vuoksi en käsittele tässä opetusmenetelmiä, kielenopetusta ja apuvälineitä koskevia ongelmia. Sen sijaan kerron lyhyesti Unkarin organisatorisista vaikeuksista. Péter Hajdú sanoi vuonna 1981 esitelmänsä yhteenvedossa seuraavaa: "... kaipaankin kovasti sellaista organisaatiota kuin Suomen UKAN (Ulkomaa-lehtori- ja kielikurssiasiain neuvottelukunta) on, joka toimii sikäläisen opetusministeriön elimenä ja hoitaa lehtorien asioita, antaa neuvoja metodisissa kysymyksissä ja lähettää tarkastajia ulkomailla toimivien suomenlehtoreiden avuksi ... Meidän tarvitsisimme tällaisen epäbyrokraattisen, tehokkaan ja nopeasti reagoivan, hyvin toimivan komitean." (Ib. 199-200.) Unkarin Filologian Kansainvälinen Seura onkin valmistellut yksityiskohtaisen ehdotuksen ulkomailla tapahtuvan unkarin korkeakouluopetuksen kehittämiseksi. Tässä esimerkillisessä kirjoituksessa

arvioidaan realistisesti ulkomailta tapahtuvan unkarin korkeakouluopetuksen nykytilaa. Kirjoitus esittelee seurattavina esimerkkeinä hollantilaista, puolalaista ja suomalaista käytäntöä sekä ehdottaa uutta, ajanmukaista ja entistä avoimempaa käytännön toimintamallia. Siinä tehdään esitys kahden organisaation, "Unkarin ulkomaisen korkeakouluopetuksen neuvoston" ja "Unkarinlehtorien keskuksen" perustamiseksi sekä määritellään niiden tehtävät. Voin kertoa, että Unkarinlehtorien keskus on jo perustettu, ja se huolehtii mahdollisuuksiensa mukaan käytännön järjestelyistä, lähettää oppikirjoja ja kaunokirjallisuutta sekä muuta opetusmateriaalia. Elokuun konferenssissa asianomaiset henkilöt kertoivat suunnitelmista, joiden avulla voimme vastaisuudessa saavuttaa hungarologian opetuksen järjestämisessä esikuvina mainittujen maiden etumatkaa.

III

Käsittelen vielä lyhyesti jo toimivia hungarologian keskuksia ja niiden toimintamahdollisuuksia. Béla Köpeczi katsoo täysin oikeutetusti niin sanottujen hungarologian keskusten paikan olevan niiden yliopistojen läheisessä yhteydessä, joissa opetetaan hungarologiaa. Niiden tehtävistä hän sanoo artikkelissaan seuraavasti: "... nillä on koordinoiva rooli, ne siis kokoavat ne ihmiset ja auttavat niitä, jotka työskentelevät Unkariin liittyvien asioiden parissa, missä tahansa yliopistossa he työskentelevätkin. Ne voivat turvata jälkikasvun ja niissä voidaan panna alulle yhteisiä tutkimushankkeita."

Millaisia laitoksia on sitten jo olemassa? Olen maininnut jo Bloomingtonin ja Toronton unkarilaiset laitokset. Tamás Gáti esitteli Rooman ja Pariisin hungarologian keskuksia. Liittäisin jo kuultuun seuraavaa: vuonna 1985 perustettiin Roomaan Italian yliopistojen hungarologian tutkimuskeskus (**Centro Interuniversitario di Studi Ungheresi in Italia**), joka kokoaa kymmenen Italian valtion yliopistoa (Bologna, Firenze, Milano, Napoli, Padova, Pavia, Rooma, Torino, Udine ja Venetsia), joissa toimii unkarilainen tai suomalais-ugrilainen laitos. Keskuksen tarkoituksena on Italian hungarologian tutkimuksen tukeminen, koordinointi ja sellaistenkin henkilöiden mukaanveto, jotka eivät harrasta suoranaisesti hungarologiaa, kuten esimerkiksi historioitsijat, kirjallisuudentutkijat, sosiologit, folkloristit ja taloustieteilijät. Italian Kansallisten Tutkimusten Keskus antaa aineellista ja tieteellistä apua, esimerkiksi tutkimuksiin, ulkomaalaisten tutkijoiden kutsuamiseen, italialaisten hungarologien opintomatkoihin ulkomaille, tieteellisten kokousten järjestämiseen ja hungarologian alan töiden julkaisemiseen. Keskuksella on myös oma kuukausijulkaisunsa **Studi Ungheresi**.

Joulukuusta 1985 lähtien Pariisissa on toiminut hungarologian keskus, **Centre Interuniversitaire d'Etudes Hongroises**, Pariisin III yliopistossa. Professori Perrot

kiteytti keskuksen tavoitteet Louis Nyékin juuri ilmestymisvaiheessa olevan **Grammaire pratique du hongrois d'aujourd'hui** -kieliopin esipuheessa: "...il organise ses activités pour favoriser en France le développement des études hongroises et de toutes les recherches intéressant la Hongrie." Päätehtävinään he pitävät juuri tällaisten käsikirjojen, kuin myös unkarin ja ranskan kontrastiivisen kieliopin julkaisemista - viimeksi mainittu tapahtuu yhteistyössä Budapestin Lóránd-Eötvös -yliopiston kanssa, johon osallistun itsekin.

Parhaillaan on tällaisen keskuksen perustaminen meneillään Hampurin yliopistossa, sen **Finnisch-ugrisches Seminarin** yhteydessä.

Kuten huomaamme, käytäntö on siis muokannut aina paikallisia olojen ja perinteiden mukaiseksi yksittäiset hungarologian keskuksia. Eroja on eri keskusten välillä, mutta yhdessä asiassa ne ovat kaikki samalla linjalla: ne tukevat hungarologian opetusta ja siihen liittyvää tutkimusta.

IV

Nämä jo toimivat laitokset ovat osoittaneet hungarologian toimintamahdollisuudet ja niiden kirjon. Lähinnä Suomen hungarologisia ratkaisuja pohtien tarkastellaan vielä hetken muutamia sellaisia mahdollisuuksia, joita ei ehkä vielä ole tänään käsitelty:

1. ryhmätutkimusten käynnistäminen:
 - a. kielitiede: suomen ja unkarin kontrastiivinen kielioppi, rektiosanakirja;
 - b. kirjallisuustiede: vertailevia tutkimuksia, kääntämisen historia;
 - c. historia: eri menetelmien vertailua; mitä Suomessa on sanottu Unkarin historian tärkeistä tapahtumista, esim. vuosien 1848-49 tapahtumista?
2. yhteistyö yksittäisillä tieteenaloilla (esim. kielitiede, kirjallisuustiede, historia, psykologia, sosiologia, lääketiede);
3. yhteisten symposioiden ja kokousten järjestäminen;
4. tutkijoidenvaihto hungarologian ja fennologian kehittämiseksi;
5. eri tieteenalojen tutkimustulosten seuraaminen ja niiden arvostelu;
6. tieteen kansanomaistaminen;
7. aikakausijulkaisujen ja kirjojen vaihto;
8. suomalais-unkarilaisten yhteyksien historian kartoittaminen;
9. yhteinen aikakausikirjojen ja kirjojen kustantaminen;
10. sosiologisia ja psykologian tutkimuksia;
11. suomenkielisiä Unkaria esitteleviä julkaisuja ja päinvastoin;
12. yliopiston opintosuunnitelmien ja ohjelmien vertailu;
13. lukion ja peruskoulun oppikirjojen sisällön vertailu;

14. täydennyskoulutus eri tieteenaloilla.

Ja luetteloa voisi jatkaa pitkään.

V

Päätän jo hieman pitkäksi venyneen puheenvuoroni toteamalla, että ottaen huomioon kaiken edellä sanotun, on mahdollista - katsommepa vaikka eri tieteenalojen hungarologiasta kiinnostuneiden asiantuntijoiden määrää, Unkaria kohtaan tunnettua sympatiaa tai eri tieteenalojen keskinäistä riippuvaisuutta - perustaa, vaikka ehkä vaatimattomissakin puitteissa, hungarologian alan tutkimukset yhdistävä laitos, jolla on edellytykset tulokselliseen työhön. Toivon, että myös fennologia saa nykyistäkin enemmän tuulta siipiensä alle Unkarissa, josta onkin jo monia merkkejä olemassa.